

Saaremaal Kihelkonna pastoraadis toimus 19.–21. maini laia rahvusvahelise kõlapinnaga sümposioon, mille algpõhjuseks oli Kihelkonna kiriku Saksa meistri Johann Andreas Steini ehitatud oreli 200. aastapäev.

1805. aastal valminud pill on vanim Eestis tegutsev orel ja küllalt hästi säilinud kujul esindab väärikalt Saksa väljapaistvate orelehitajate Steinide dünastia loomingut. Siit ka Saksamaa oreლისpetsialistide kõrgendatud huvi pilli vastu. Suure haardega sümposioon kandis nime «Ajalooliste oreliste säilitamisest Baltikumis».

Eestlaste huvi tagasihoidlik

Ürituse organiseerijaiks olid Kölnis restaureerija hariduse saanud **Aleksander Eckert** (Saksamaa/Eesti), Stockholmi Nydahli muusikamuseumi direktor oreleiksperit **Göran Grahn** (Rootsi), Kihelkonna koguduse õpetaja **Rene Reinsoo** ning orelimeister **Toomas Mäeväli**. Ürituse sujuva korralduse eest kandis hoolt **Merike Metsala** ja **Elisabeth Nickel**.

Kohal oli organiste, oreleiksperite ja muusikateadlasti Lätist, Leedust, Soomest, Rootsist, Belgiast, Austriast, Inglismaalt, Eestist ja eriti arvukalt Saksamaalt. Üllatav oli Eesti organisatõide ja oreლისpetsialistide tagasihoidlik huvi ja osavõtt.

Kuivõrd oluliseks sündmuseks kujunes sümposioon just Eesti orelikultuuri seisukohalt, tõendab ettekantud teemade valik. Lähtepunktiks oligi seatud Johann Andreas Stein ja tema Kihelkonna orel.

Siit hargnenud ettekannete teemad: ülevaade orelehitusest Kuramaal, Liivimaal ja Eestimaal kuni 19. sajandini

(dr Zane Gailite, Janis Pelše ja Gunars Dalmanis Lätist); Saksa orelimeistri H. A. Contiuse mõju orelehitusele Baltikumis ning tema sidemetest J. S. Bachiga (dr Wolf Hobohm Saksamaalt ja Janis Kalnins Lätist); Saaremaa kultuuritegelase Johann Wilhelm von Luce tegevuse tähendus Kihelkonna orelisünni seisukohalt (**Õilme Salumäe** Kuressaarest); Balti orelikeskusest Strahlsundis (**Martin Rost** Saksamaalt); Steinide orelehituse koolkonnast ja selle levikust Lõuna-Saksamaa kontekstis (dr **Michael Kaufmann** ja **Martin Kölle** Saksamaalt); J. A. Steini Kihelkonna kiriku orelit tänasest seisust, Steini teistest Eestisse ehitatud orelistest, oreliste olukorrast tänases Eestis ning nende kurioosusest statuudist kui kultuurimälestiste mõistesse mittemahtuvatest objektidest (**Göran Grahn** ja **Toomas Mäeväli**); orelimeister Fr. Weissenborni tegevusest Baltikumis ja tema osast Kihelkonna orelisäilitamisel (**Alvis Melbardis** Lätist); J. A. Steini isa Georg Marcus Steini oreliste restaureerimisest Saksamaal (dr **Martin Kares** Saksamaalt).

Huvitavaid esitlusi oli veelgi, näiteks Belgia külalised **Koos van de Linde** ja **Wim Winters** tutvustasid Contiuse fondi oreliste restaureerimise nn ideaalprojekti, dr **Michael Kaufmann** aga illustreeris oma ettekannet organistina Steini oreli Lõuna-Saksa värvika oreli muusikaga (vokaalsolist **Cördula Scobel**).

Vähe mängitud heliloojad

19. mai õhtul toimus Kihelkonna kirikus Steini oreli kontsert, kus esinesid saksa organistid **Martin Rost**, **Cördula Scobel** ja **Tebea Fuhr**. Kava oli omapärane kasvõi sellega pooldest, et enamiku heli-

Kihelkonnale kogunes Steini orelist kõnelema rahvusvaheline seltskond.

Foto: Rene Reinsoo

Kihelkonnal oli koos oreლისpetsialistide üle Euroopa

loojate (eriti baltisakslaste) oreli loomingu polegi Eestis mängitud. Ometi on nad olnud Eestiga (või Lätiga) tihedalt seotud.

Nimetan siin vaid mõningaid: Heinrich Stiehl – Lübeckist pärinev väga viljakas helilooja, oli 1880–1886 Tallinnas Oleviste kiriku organist; Johann Friedrich de La Trobe – tegutses 1830. aastail Tartus ja tema kõrgel tasemel laulu-

looming on võrreldav Lääne-Euroopa parimatega; Johannes Masberg – Kuressaare Laurentiuse kiriku organist ja helilooja, 1881 kirikusse Saueri orelit ehitamise initsiaator; Georg Michael Telemann – Riias tegutsenud kuulsa saksa helilooja ja Georg Philipp Telemanni pojapoeg jne.

Eriti Saaremaa muusikaalu seisukohast on J. Masbergiga seotud tegevuse teadvustami-

ne viimase aja avastuseks. See Saksamaalt tulnud ja 26aastaselt surnud muusik on aland väljapaistev helilooja. Tema loodud mälestusoratoorium tsaar Aleksander II-le (kirjutatud Kuressaares 1882. aastal) sai Berliinis heliloomingu võistlusel I preemia. On huvitav märkida, et Masbergi elu- ja loometee on saanud sümposioonil osalenud Cördula Scobeli magistritöö teemaks

Maini-äärses Frankfurdis.

Eesti heliloojaist kõlasid Artur Kapi, Peeter Laja ja Andres Uiho oreliteosed.

Tähelepanu koondus orele

Kontserdil kõlanud oreli loomingu ja nende autoritele põhineva ülevaate tegi allkirjutanu, kellele langes au rääkida ka Eesti orelimuusika suurkujust Peeter Südast tema kodukirikus ja just selle pilli ees, millel Süda õppis oreli mängu.

Praegu on Steini orel väga halvas seisus. Temal saab mängida vaid väiksema ulatusega teoseid. Pill vajab juba ammu remonti ja professionaalset restaureerimist. Aastaid tagasi koostas orele põhjaliku restaureerimisprogrammi Göran Grahn. Tema on ka orelit kordasamise edaspidise tegevuse koordineerimise üks initsiaatoreid.

Kihelkonna sümposiooni toimumise põhieesmärgiks oligi teadvustada laiemalt J. A. Steini haruldase orelit olemasolu, koordineerida ja kiirendada tema restaureerimisega seotud ettevõtmisi. Kõike seda arutleti põhjalikult sümposiooni lõpetanud vestlusringis. Üldine arvamus oli, et orelit restaureerimisega seotud keeruliste sõlmpunktide lahtharutamisele andis sümposioon olulise toetuse.

Tutvustamaks külalistele Saaremaa ja Lääne-Eesti ajaloolisi oreleid, korraldati sümposiooni külalistele 21. mail ringreis. Paar päeva hiljem tutvusid Saksa oreლისpetsialistid koduorelite väljapanekuga Eesti Teatri- ja Muusikamuuseumis.

ALO PÖLDMÄE,

helilooja,

Eesti Teatri- ja Muusikamuuseumi muusikaosakonna juhataja